

УДК 82.111-Е.Томас09

ЛІРИКА ЕДВАРДА ТОМАСА: КЛАСИКА АБО СУЧАСНІСТЬ?

Євгенія Чернокова

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, м. Дніпропетровськ, 49010,
e-mail: yeschernokova@gmail.com*

Розглянуто трансформацію жанру пасторалі в творчості Едварда Томаса на матеріалі поезії *“As the Team’s Head Brass”* (1916) у порівнянні з поезією Томаса Гарді *“In Time of ‘The Breaking of Nations’* (1915). Філологічний аналіз доводить, що, органічно входячи до модерністської поезії початку ХХ ст., поезії Томаса в той же час продовжують важливу традицію англійської лірики, якій властива культура стриманості, відстороненість тону, імплікативність.

Ключові слова: Едвард Томас, Томас Гарді, Роберт Фрост, пастораль, ідилія, національна традиція, інтертекстуальність, культура стриманості, діалогічність, меональний.

Антитеза, винесена у назву доповіді, обумовлена літературною долею поезії Едварда Томаса. Його поетичні твори давно стали невід’ємною частиною національного англійського канону. Попри майже “нарочиту” відсутність “вимовлених” інтертекстуальних паралелей, класикою їх робить майже “нарочита” семантична та інтонаційна спорідненість із “довгою” та надто національно значущою традицією лірики природи, що сягає віків та охоплює десятки імен. Та “проблема” поезії Едварда Томаса в тому, що її місце у “великому” часі (М. Бахтін) визначити простіше, аніж у його власному, де доба “високого” модернізму вже давно визначила “своїх” класиків. Його світ помер назавжди, наголосив, наприклад, герой роману Дж. М. Кутзее *“Youth”* (2002). Тож, щоб вивести його лірику із своєрідної наукової “резервації”, кожен дослідник має нагальну необхідність доводити суголосність семантико-поетологічних пошуків Томаса сучасним його та нашим простором і часу. Доказів цього, на наш погляд, не бракує. Бракує лише уважного філологічного прочитання кожної із усього ста сорока написаних ним за два останні роки життя поезій.

Ця стаття – намаганням “пильно вдивитися” в одну з них – *“As the Team’s Head Brass”* (1916) – одну з небагатьох поезій Е. Томаса, що на позір легко “піддається” спробам екзегези англомовних вчених-інтерпретаторів, майже одностайних щодо її семантики. Перед читачем розгортається така собі сучасна еклога, в центрі якої діалог солдата у відпустці, що сидить на поваленому буревієм в’язові на краю поля, та орача, що кожні десять хвилин проходить повз за плугом. За розмовністю ідіоми вчені бачать “слід” Роберта Фроста [13, с. 180], за темою – зв’язок із поезією Т. Гарді *“In Time of ‘The Breaking of Nations’* [11, с. 219], за архітектонікою – спорідненість з одним із епізодів *“Одисеї”* Гомера (Ш. Хіні) [8, с. 134].

Для нашої теми важливим є порівняння поезії Томаса з написаним майже одно-

часно невеликим віршем Томаса Гарді *"In Time of "The Breaking of Nations" (1915)* ("В час "загибелі націй"):

"Only a man harrowing clods/ In a slow silent walk/ With an old horse that stumbles and nods/ Half asleep as they stalk."/

"Only thin smoke without flame/ From the heaps of couch-grass;/ Yet this will go onward the same/ Though Dynasties pass."/

"Yonder a maid and her wight/ Come whispering by:/ War's annals will fade into night/ Ere their story die."/ [9, с. 64–85].

Наводимо переклад Ростислава Семківа: *"Лиш чоловік за плугом іде/ Тихо, нечутно ступа,/ Ніби заснула, ледве бредє/ Його конячина сліпа."/*

Лиш дим без вогню понад купи трави/ Їм позначить неспішну путь./ Так було і є, і буде завжди,/ А роди королівські – минуть."/

А ген, шепочучись, поруч пройшли/ Хлопець і дівчина молоді:/ Ми їх ще згадаєм, а гуркіт війни/ В нічній розтанє імлі."/ [2, с. 311].

Томас Гарді розповів, що почуття, покладене в основу вірша, пов'язане із спогляданням описаної сільської сцени у Корнволлі у 1870 році в період франко-пруської війни. Та тільки через сорок п'ять років, коли почалася Перша світова війна, давнє враження перетворилося на поезію [10, с. 84].

Заголовок вірша – цитата із Книги Єремії 51:20: *"Thou art my battle axe and weapons of war: for with thee will I break in pieces the nations: and with thee will I destroy kingdoms."* ("Ти – мій молот, знаряддя військове, тобою поб'ю Я народи, і тобою Я вигублю царства" – переклад І. Огієнка). Цей заголовок одразу створює певні семантичні очікування, що мають універсалізувати зміст, вивести поезію на рівень узагальнюючих тверджень. Але цей текст належить людині, що була агностиком і не вірила у те, що саме Божий промисел керує світом. Тож стало та вічне треба шукати деінде, в цьому разі – у "вічний" пасторалі, у фігурі плугатаря, що робить свою справу "попри те, що династії проходять". Семантично та поетикально напругу створює контраст алюзії на вічну Книгу, вічну війну, використання вічної високої ідіоми (аннали, династії) – і, з іншого боку, камерності вічної ж пасторалі. Розмовна ідіома та інтонація (анафора *"only"* у двох строфах), нав'язливе акцентування повільності людини, немічності тварини (може, колись то був "бойовий" кінь?), купи пирію, що димлять без вогню, закохана пара, що проходить повз, – та це саме те, яке "тільки" і є вічним. Тому й здається неточним фінал вірша у перекладі, адже у Гарді ідея зафіксована у ще одному контрасті – *"annals"* проти *"story"*: "Аннали війни зникнуть у тьмі/ Перш ніж помре їхня історія". Тут не йдеться про темпоральне, про "згадування" (як у перекладі Р. Семківа), а йдеться про надчасове, про вічний плін життя, який важливіший за будь-які катаклізми. Точно так у Брейгелевому "Падінні Ікара", пастух, рибак або той же плугатар (на першому плані) зовсім не помітять катастрофи великого героя, що є тільки маленькою деталлю у великому саме своєю монотонністю перебігу життя. Велич – у спокійній ясності самої ідеї, що дійшла до нас із античності. У Гарді – це не "умовна та казкова" Аркадія, "пейзаж душі", як назвав місце дії "Буколік" Вергілія М. Гаспаров, а реальна долина, яку він споглядав сорок п'ять років тому. Картинка (нагадаємо, що "ідилія" й означає картинка) у Гарді має конкретні опорні деталі-образи, але вона дає відчуття і ретроспективного (сорок п'ять років), і просторового (Гарді розповідав, що це

було *“the arable field in the valley below”* [10, с. 84]) дистанціювання, що, як видається, має за мету унаочнення головного – ідеї. “Воно ідеальне, тому що воно ідейне”, – так сприймали античну класику за часів Вінкельмана [1, с. 165]. Так реальна війна (чи то франко-прусська, чи то Перша світова) перетворилася у літнього поета на війну “народів” та “царств”, тобто на абстракцію, на ідею, щоб стати остаточно переможеною у безкровній “битві” з мирною ідилією.

Та Перша світова війна була аж надто реальною для молодого офіцера Едварда Томаса. Девід Перкінс слушно наголосив на семантичній спорідненості, навіть можливій (але ніким не доведеної) похідності поезії Томаса *“As the Team’s Head Brass”* від цього вірша Гарді [11, с. 219]. Дійсно, в тексті Е.Томаса є і плугатар, і запряжка коней, що спотикаються, і коханці, що прямують до лісу на початку та повертаються звідти вкінці вірша. Але відразу “впадає в око” контраст заголовків: біблійна цитата у Гарді та просто перші слова оповіді, де, тим не менше, пріоритети вже розставлено, і регулярність руху запряжки суттєвіша за рух коханців до лісу (*“As the team’s head-brass flashed out on the turn/ The lovers disappeared into the wood./”*) [тут і далі цит. за 12, с. 154–155, підрядник наш]. Рух коней буде задавати ритм архітектоніці всієї поезії (*“So the talk began – /One minute and an interval of ten./ A minute more and the same interval/”*), адже з кожним їхнім поворотом та наближенням буде відновлюватися розмова між вояком у формі, що сидить на поваленому в’язові, та плугатарем. Цей вірш – також про війну, але той повалений буревієм в’яз із пустотою колишнього дятлового гнізда, здається, саме і є її обличчям, уособленням. Розмова точиться, на перший погляд, про не надто важливі речі, принаймні таке складається враження: *“Every time the horses turned/ Instead of treading me down, the ploughman leaned/ Upon the handles to say or ask a word./ About the weather, next about the war.”* (Щоразу як коні повертали/ Замість того, щоб затоптати мене, плугатар налягав/ На ручки, щоб перекинутися слівцем/ Про погоду, потім про війну). Шеймас Хіні зауважив, що оповідь Томаса має гомерівську проекцію: буденність; діалог як невід’ємна складова дії; затінювання переднього плану (розмови плугатара із ліричним героєм) тим, що відбувається на відстані (коханці повертаються з лісу, війна у Фландрії). Все це йому нагадаємо епізоди таємного повернення Одиссея, адже у обох випадках десь поза межами повсякденного обертається велике колесо небезпеки [8, с. 134].

Дозволимо собі не погодитися з відомим поетом. Ідилія повсякденного у Томаса вже просякнута цією небезпекою, цим жахом, отруєна ним. Ліричний герой клінічно-відсторонено розмірковує над можливою втратою частин тіла: *“I could spare an arm. I shouldn’t want to lose/ A leg. If I should lose my head, why, so/ I should want nothing more...”*. Плугатар вимірює кількість жертв кількістю запряжок, що залишилися; згадує день загибелі друга лише у зв’язку з подією буревія; жалкує про його загибель, тому що не може сам прибрати дерево з поля: *“Many lost?” “Yes, a good few./ Only two teams work on the farm this year./ One of my mates is dead. The second day/ In France they killed him. It was back in March./ The very night of blizzard, too. Now if/ He had stayed here we should have moved the tree”*. Все це справляє враження не байдужості, а пошуку точки опори, яку можна знайти, лише залишившись у незмінності добре знайомого світу рутини, сільської буденності, ідилії. Розмовна ідіома (як справедливо вважає Д. Перкінс, ефект незмінності створює вживання діалектизмів [11, с. 219]) теж допомагає в “перекладі”

жаху на мову сучасної пасторалі. Романтичний надрич, сугестія, емоційне оголення, що їх часто закидають ліриці георгіанців, Томасові не потрібні. Логіка, раціональність, точність деталей (можна згадати *“an angle of the fallow”* (кут поля під паром) або *“a yellow square of charlock”* (жовтий квадрат дикої гірчиці), модальність безпристрасної констатації в описі та діалозі – ось ті складові, що могли б утримати цю поезію в межах класичної ідилії.

Та не втримують: *“The lovers came out of the wood again:/ The horses started and for the last time/ I watched the clods crumble and topple over/ After the ploughshare and the stumbling team”* (Коханці знову вийшли з лісу:/ Коні пішли і в останній раз/ Я бачив як грудки кришаться та перекидаються/ Під плуговим лемешем і запряжкою, що спотикається). Не випадково, що останній образ такої дорогої ліричному героєві природи постає у вигляді “неправильних” грудок землі, що “кришаться та перекидаються”, поглиблюючи відчуття невідвортної катастрофи – образі, що набагато промовистіший, ніж перекинутий буревієм в’яз. Пастораль Едварда Томаса не “ідеальна”, тому що не “ідейна”. Фінал поезії доводить, що уже не може бути нічого незмінного, і що весь світ рідної землі, природи – не вічний, а крихкий, і що час – плинний і має той останній край, за яким починається війна, смерть та небуття.

Говорячи про класику, ми не можемо не говорити про традицію, нерозривний зв’язок цих двох понять очевидний. “Класик – це член якогось класу, ланка якоїсь традиції”, – зазначив А. Компаньйон, аналізуючи статтю Ш. Сент-Бева “Що таке класик?” (1850) [4, с. 275]. Традиція – це, з одного боку, опора на минулий досвід (використання жанрового канону як приклад), а з іншого – його творче наслідування, що, особливо в літературі ХХ ст., передбачає побудування художніх цінностей, які складають надбання суспільства, народу, людства. А предметом наслідування є як видатні пам’ятки культури та літератури, так і “малопомітна “матерія життя”, насичена “творчими впливами” [7, с. 391]. Відома думка Т. С. Еліота про те, що традиція, “відчуття історії” – це не тільки відчуття “минулості минулого”, а й відчуття його присутності (*“not only the pastness of the past, but of its presence”*), що всю європейську літературу, починаючи від Гомера, та всю національну літературу письменник має усвідомлювати як таку, що існує одночасно [9, с. 40–41]. Таку, явну або приховану, присутність класики, “чужого слова” у поезії та прозі давно вже справедливо вважають однією з найважливіших складових парадигми “високого” модернізму.

Але предметом цієї статті є поезія Е. Томаса, тому нас цікавить, як слушно наголосив Еліот, необхідність усвідомлення також і своїх національних культурних коренів. Написавши тисячі сторінок книг та літературних оглядів, присвячених багатьом національним класикам, минулим і майбутнім (від Свінберна та Кітса до Езри Павнда), Едвард Томас, тим не менше, не вдався до насичення своєї власної поезії інтертекстом або алюзіями. Традиція, в межах якої існує й яку збагачує поезія Томаса, – це дещо інше. Про англомовну поетичну традицію Й. Бродський говорить як про культуру стриманості, “недосказанність”, відстороненість тону та “злегка підняті брови” [3, с. 116–117]. На думку Бродського, саме так писав “хрещений батько” поезії Томаса Роберт Фрост, поет страху та “екзистенціального жаху”: “Він – не поет трагедії або драми. Тому що трагедія – це те, що називають *fait accompli*... Тоді як жах або страх завжди мають справу з припущенням, з уявою, якщо хочете. З тим, що ще тільки може відбутися”

[3, с. 121]. Філологічний аналіз тексту “*As the Team’s Head Brass*” доводить, що, попри незвичну для поезії Е. Томаса семантичну експлікативність, перед нами приклад саме меональної [6] поезії, коли головне – це те, про що не говорять, що визначають меонально, за зміною “другорядних” компонентів. Це також і ознака перебування в парадигмі модерністського письма: Мандельштам у “Випаді” зазначив, що поетичне письмо значною мірою є “великим пробілом”, і тільки поетично грамотний читач може ці пробіли заповнити [6, с. 230] (тут, звичайно, йдеться не про освіченість або обізнаність у фактах культури, не про, скажімо, Еліотову героїню в “Portrait of a Lady” з її “Саргасовим морем ... ідей, старих пліток, уламків усіх речей, дивних шматків знань”).

Не жанрові канони чи “вічні питання”, не інтертекстуальні паралелі чи задані ремінісценції, а саме ця традиція “недоконаного факту”, використання цієї “малопомітної” “матерії життя”, ясність та точність поетичного висловлювання, попри своєрідний аскетизм емоції та форми, провокує імпліцитний діалог із читачем, включаючи лірику Томаса як у “великий час” англійської поетичної традиції, так і в “малий час” його сучасників поетів-модерністів.

Дуже просте та ємне визначення класики дав М. Л. Гаспаров – це тексти, що збережені на перечитування, на відміну від белетристики, що передбачені для першочитання. Поезії Едварда Томаса читають знову і знову не тільки пересічні читачі-англійці, які надали перевагу “Adlestrop” перед будь-якою поезією Т. С. Еліота або Е. Павнда в опитуванні щодо найулюбленішого національного вірша (BBC, 1996 р.). Відгомін його поезій можна знайти в останньому романі В. Вулф “Between the Acts” (1941). Тед Г’юз, В. Г. Оден, Ф. Ларкін, Е. Моушен, Й.Бродський та інші поети вважають Томаса класиком і водночас своїм сучасником. Поезії Едварда Томаса – не та класика, яку нащадки-поети розбирають на цитати-виписки, його цитати – це, за влучним виразом Мандельштама, цикади, яким властива безугавність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аверинцев С. С.* Образ античности/ Аверинцев С. С. – СПб. : Азбука-классика, 2004. – 480 с.
2. *Баррі П.* Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко ; Баррі, Пітер – К. : Смолоскип, 2008. – 359 с.
3. *Волков С.* Диалоги с Иосифом Бродским / Волков, Соломон. – М. : Эксмо, 2003. – 448 с.
4. *Компаньон А.* Демон теории / Компаньон Антуан. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2001. – 336 с.
5. *Мандельштам О.* Собрание сочинений в четырех томах. Т. II / Мандельштам О. Э. – М. : ТЕРРА, 1991. – 730 с.
6. Русская семантическая поэтика как потенциальная культурная парадигма / [Ю. И. Левин, Д. М. Сегал, Р. Д. Тименчик и др.] // *Смерть и бессмертие поэта : материалы науч. конф.* – М. : РГГУ, 2001. – С. 282–316.
7. *Хализев В. Е.* Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 2002. – 437 с.
8. *Branch-Lines: Edward Thomas and Contemporary Poetry* // Ed. by Guy Cuthbertson and Lucy Newlyn. – L. : Enitharmon Press, 2007. – 264 p.
9. *Eliot T. S.* The Sacred Wood. Essays on Poetry and Criticism/ T. S. Eliot. – Lnd.: Faber and Faber, 1997. – 145 p.

10. The Norton Anthology of Modern Poetry / Ed. by R. Ellmann and R. O'Clair. – 2nd ed. – N.Y. – Lnd. : W.W.Norton & Co., 1988. – 1865 p.
11. Perkins D. A History of Modern Poetry: From the 1890s to the High Modernist Mode / Perkins David. – Cambridge, Lnd. : The Belknap Press of Harvard UP, 1976. – 624 p.
12. The Poems of Edward Thomas with an introduction by Peter Sacks / Thomas, Edward. – N.Y. : Handsel Books, 2003. – 180 p.
13. Whitehead J. Hardy to Larkin: Seven English Poets / Whitehead John. – Shropshire : Hearstone publ., 1995. – 245 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

EDWARD THOMAS'S LYRICS: CLASSICAL OR MODERN?

Yevheniya Chernokova

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University,
Haharina Prospect, 72, 49010, Dnipropetrovsk, Ukraine,
e-mail: yeschernokova@gmail.com*

The paper deals with pastoral genre transformations in Edward Thomas's lyrics in general and "As the Team's Head Brass" (1916) compared to "In Time of "The Breaking of Nations" (1915) by Thomas Hardy, in particular. The philological analysis demonstrates that being the integral part of the twentieth century modernist poetry canon, at the same time Thomas's lyrics advances the major national tradition – that of restraint, understatement, implicativeness.

Key words: E.Thomas, T.Hardy, R.Frost, pastoral, idyll, national tradition, intertextuality, restraint, understatement, dialogic.

ЛИРИКА ЭДВАРДА ТОМАСА: КЛАССИКА ИЛИ СОВРЕМЕННОСТЬ?

Евгения Чернокова

*Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,
пр. Гагарина, 72, г. Днепропетровск 49010,
e-mail: yeschernokova@gmail.com*

Рассмотрено трансформацию жанра пасторали в творчестве Эдварда Томаса на материале стихотворения "As the Team's Head Brass" (1916) в сравнении со стихотворением Томаса Гарди "In Time of "The Breaking of Nations" (1915). Филологический анализ доказывает, что, являясь неотъемлемой частью канона модернистской поэзии начала XX ст., лирика Томаса в то же время продолжает важнейшую национальную традицию английской лирики, парадигматическими свойствами которой является сдержанность тона, недосказанность, имплицативность.

Ключевые слова: Эдвард Томас, Томас Гарди, Роберт Фрост, пастораль, идиллия, национальная традиция, интертекстуальность, культура сдержанности, недосказанность, имплицативность, диалогичность, меональный.